

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1982.1.01>

L. KUKKE

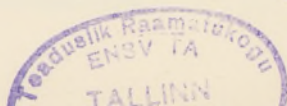
JAOTUSSUHETE TÄIUSTAMINE JA HEAOLU KASV

NSV Liidu konstitutsioonis on öeldud, et ühiskondliku tootmise kõrgeim eesmärk sotsialismi ajal on inimeste kasvavate aineliste ja vaimsete vajaduste kõige täielikum rahuldamine. Seda eesmärki on meie maal järgitud eriti 9. viisaastakust alates. Ka käesoleva aastakümne programm «hõlmab nõukogude inimeste elu kõigi külgede parandamist — tarbimist ja eluaset, kultuuri ja puhkust, töö- ja olmetingimusi» [1, lk. 53]. Seega on tegu keerulise ja mitmetahulise ülesandega. Varasematel aegadel, kui üldine arengutase oli madalam, prevaleerisid materiaalsed vajadused, kuna haridust, tervishoidu ja kultuurisüsteemi arendati vastavalt võimalustele tagasihoidlikumalt. Ka tänapäeval kuulub heoluprogrammis esikoht küll materiaalsetele tarvetele, kuid heaolu karakteristikuks on üha enam muutunud vaimsete vajaduste rahuldamine elanike isikliku valiku alusel. See eeldab senisest tõhusamaid meetmeid töötingimuste parandamiseks, vaba aja otstarbekama kasutamise võimaluste loomiseks, tervise, s.t. ka keskkonna kaitsmiseks jpm.

Heaolu tõstmise teed ja võimalused on sotsialismi eri etappidel erinevad, kuid alati sõltuvad nad esmajärjekorras tootlike jõudude arengutasemest ja jaotussuhetest, s.o. tootmisvahendite mahust ning struktuurist, tarbimiseks ettenähtud materiaalsete hüvede ja teenuste mahust, nende struktuurist ning jaotamisest elanike eri kategooriate vahel, aga samuti tervishoiu, hariduse, kultuuri jt. infrastruktuuri harude arengutasemest. Elatustase on seda kõrgem, mida suhteliselt rohkem suunatakse vahendeid tarbimiseks. Seejuures tuleneb tänase tarbimise ulatus ka tootmise II alajaotusse ja infrastruktuuri harudesse suunatud varasemast akumulatsioonist.

Ka 11. viisaastaku ulatuslik heoluprogramm on kavandatud vastavuses tootlike jõudude arenguga. Selle programmi realiseerimise aluseks on eelkõige ühiskondliku tootmise laiendamine, tarbimiseks suunatavate materiaalsete hüvede rohkendamine ja jaotussuhete täiustamine. Kõik see tagabki reaaltulude edasise kasvu, viimane on aga heaolu tõusu olulisemaid tunnusjooni.

Elanike reaaltulud moodustuvad teatavasti rahvatulu jaotuse ja ümberjaotuse lõpptulemusena ning kujutavad endast hüvede kogumit, mida elanikud (töötajad) saavad palga resp. töötasu eest (vastavalt tehtud töö hulga ja kvaliteedile), ühiskondlike tarbimisfondide vahendite kaudu ning isiklikust abimajapidamisest. Järelikult on heaolu kasvu sihipäraseks suurendamiseks vaja küllaldase materiaalsete hüvede fondi ja ajakohase sotsiaalse infrastruktuuri olemasolu kõrval ka niisugust jaotussuhete mehhanismi, mis tagaks elanike rahaliste tulude ning muude sissetulekute ja soodustuste pideva kasvu ning nende struktuuri täiustumise. Käesolevas artiklis ongi vaadeldud elanike põhilistes tuludes toimuvaid muutusi: analüüsitud palga (töötasu) ning ühiskondlikest tarbimisfondidest tehtavate väljamaksete ja soodustuste vahekorda, palgamuutusi ja ühiskondlike tarbimisfondide siseseid nihkeid ning hinnatud nende arengutendentsid.

1. Palga ja ühiskondlike tarbimisfondide kasvu vahekord

Heaolu taset iseloomustavad kõige paremini vajadused ja nende rahuldamise aste. Need mõlemad näitajad on väga dünaamilised. Vastavalt vajaduste kasvu seadusele suurenevad inimeste tarbed paljude tegurite (vt. näit. [2, lk. 111—115]), sealhulgas tootlike jõudude ja tootmissuhete arengu toimele pidevalt. Järjekindlalt laieneb ka nende rahuldamine. Jaotatava materiaalse hüvede fondi suurenemise tagavad teaduse ja tehnika progress ning selle kaudu töövõime pidev kasv. Ometigi on selle fondi suurus igal ajaetapil piiratud. Niisamuti on piiratud (kasutada oleva tööjõu ja kapitaalvahutuste kaudu) infrastruktuuri harude areng. See seab piirid ka inimvajaduste rahuldamisele. Vastuolust vajaduste ja nende rahuldamise võimaluste vahel tulenebki sotsialistliku rahvamajanduse planeerimise üks keerukamaid ülesandeid — hüvede otstarbekas jaotamine ühiskonna liikmete vahel.

Nagu juba märgitud, jaotatakse meil hüvesid põhiliselt kolmest allikast.¹ Et isikliku abimajapidamise osa hüvede allikana aga pidevalt kahaneb (näiteks aastail 1966—1979 vähenes Eesti NSV-s elanike abimajapidamise osa põllumajanduse kogu kaubatoodangus $\frac{1}{4}$ võrra ja oli 1979. aastal vaid 15% [3, lk. 115]), siis on kõige olulisem tagada palga (töötasu) ja ühiskondlikest tarbimisfondidest jaotatavate vahendite ratsionaalne vahekord.

Üldiselt valitseb seisukoht, et sotsialistliku riigi ühiskondlikud tarbimisfondid on seda suuremad, mida arenum on majandus. Teiste sõnadega, jõukuse kasvades võib riik jaotada üha rohkem hüvesid oma kodanike vahel töö hulka ja kvaliteeti arvestamata või seda kaudselt arvestades. Üldjuhul on see seisukoht õige. Nii on ühiskondlike tarbimisfondide osa kasutatavas rahvatulus pidevalt suurenenud, mida kinnitavad Eesti NSV kohta ka järgmised arvud [3, lk. 208 ja 211]:

		1965. a.	1970. a.	1975. a.	1979. a.
kasutatud rahvatulu	(milj. rbl.)	1384,8	2184,0	2623,7	3234,5
ühiskondlikud tarbimisfondid	(milj. rbl.)	302,6	481,5	639,9	792,2
ühiskondlikud tarbimisfondid					
kasutatud rahvatulust (%) ²		21,9	22,0	24,4	24,5

Ühiskondlike tarbimisfondide kasv on olnud kiirem ka palga kasvust. Kui tööliste ja teenistujate keskmine kuupalk suurenes aastail 1966—1979 80,5% ehk keskmiselt 4,3% (5,74 rubla) aastas, siis väljamaksed ja soodustused ühiskondlikest tarbimisfondidest ühe elaniku kohta kasvasid samal ajal 130% ehk keskmiselt 6,1% (21,76 rubla) aastas. Tööliste ja teenistujate keskmises kuusissetulekus (palk koos väljamaksete ja soodustustega ühiskondlikest tarbimisfondidest) suurenes ühiskondlike tarbimisfondide vahendite osa aastail 1966—1979 3% võrra ja moodustas 1979. aastal 28% ehk 71 rubla (koos puhkusetasuga 33% ehk 83 rubla) [3, lk. 199, 211, 212]. Niisugune keskmise palga ja ühiskondlike tarbimisfondide vahendite kasvu vahekord annab ühtlasi tunnistust sotsiaalse infrastruktuuri kiirest arengust.

¹ Väikese osa elanike tuludest moodustavad veel laekumid finantsüsteemist (näit. hoiate protsendid, võidud, laenude kustutamine), akreditiivide ja ülekannetega saadud summad (näit. kingitused ja pärandused) ning mõned muud tulud (näit. utili müügist saadud summad).

² Esitatud arvude kõrvutamisel tuleb arvestada, et ühiskondlikud tarbimisfondid ei ole üldjuhul kogu ulatuses rahvatulu lõpliku kasutamise, s. o. tarbimisfondi või erandjuhtudele ka akumulatsioonifondi kätteallikaks. Akumulatsiooni- ja tarbimisfondid kajastavad rahvatulu lõpliku kasutamist, mille allikaks on alati elanike või riigi (ettevõtete) lõplikud tulud. Väike osa ühiskondlikest tarbimisfondidest (näit. pensionidelt ja haigusabi-rahadelt arvestatavad vabatahtlikud ning kohustuslikud maksud) ei ole lõplik tulu, seda võidakse korduvalt ümber jaotada.

Ka edaspidi kasvavad sissetulekud ühiskondlikest tarbimisfondidest mõnevõrra kiiremini kui elanike muud tulud. NLKP 26. kongressil heakskiidetud NSV Liidu majandusliku ja sotsiaalse arengu põhisuundades aastais 1981—1985 ning ajavahemikuks kuni 1990. aastani on 11. viisaastakul ette nähtud suurendada tööliste ja teenistujate keskmist kuu-palka 13—16%, kolhoosnike töötasu ühistootmisest 20—22%, ühiskondlike tarbimisfondide aga 20%. Reaaltulu ühe elaniku kohta peab kasvama 16—18%.

Toodud arvude põhjal võib järeldada, et ühiskondlikud tarbimisfondid kasvavad alanud viisaastakul suhteliselt küll veidi kiiremini kui keskmine palk, kasvutempode vahe eelmiste viisaastakutega võrreldes aga väheneb. Asi on selles, et ühiskondlike tarbimisfondide kasvu kiirendamine ei tohi sattuda vastuollu keskmise palga kasvuga. Neil mõlemal sissetulekuallikal on täita kindlad, kuid mõneti erinevad funktsioonid.

Sotsialismi ajal on ja jäävad töötajate vajaduste rahuldamise peamiseks allikaks palk ja muud töötasuliigid (1979. aastal moodustasid need tululiigid meie vabariigis elanike kõigest rahalistest tuludest 73,9% [3, lk. 210]). Seejuures palga funktsioonid arenenud sotsialismi ajal isegi laienevad. Jaotussuhetes, mis reguleerivad töö ja tarbimise määra, on nüüd töötajate arvu juurdekasvu pideva vähenemise tõttu eriti oluline tugevdada töötajate materiaalsel huvi ettevõtte majandustulemuste vastu tõstmaks tootmise majanduslikku efektiivsust. Ühiskondlikud tarbimisfondid suurendavad samuti elanike sissetulekuid (rahalised sissetulekud ja soodustused tasuta teenuste näol), kuid nad on suunatud eeskätt mittetöötavate perekonnaliikmete vajaduste rahuldamiseks, noore põlvkonna kasvatamiseks, töötajate kvalifikatsiooni tõstmiseks ja tervise taastamiseks.

On teada, et tarbimiseks ettenähtud hüvede fondi suurus on ühelt poolt määratav tootmise (rahvatulu) mahu ja akumulatsioonifondiga, teiselt poolt palgafondi ja ühiskondlike tarbimisfondidega. Järelikult palgafondi suurendamisel peavad ühiskondlikud tarbimisfondid muude võrdsete tingimuste korral vähenema, ja vastupidi. Kumbagi neist ei tohi muuta suvaliselt. Vastasel korral võib mäiteks tulude suurus sattuda vastuollu tarbimisfondide mahuga, piisavalt ei stimuleerita töötajate materiaalsel huvi oma töö tulemuste vastu, sotsiaalse infrastruktuuri areng jääb maha ajanõuetest jne. Niisugused nähtused on vaja kohe kõrvaldada. Plaanimajanduses on alati võimalik viia palgasüsteem plaanipärase korrastamise kaudu vastavusse töö järgi jaotamise põhimõtetele ning kehtestada palgafondi ja ühiskondlike tarbimisfondide soovitatav vaherkord. Seda kergendab ka jaotatavate vahendite hulga suurenemine.

Palga-(töötasu-)fondi ja ühiskondlike tarbimisfondide vahendite optimaalse vahekorra tagamisel tuleb tähelepanu pöörata veel nende fondide sisemistele proportsioonidele. Näiteks jaotamisel töö hulga ja kvaliteedi järgi säilivad töötajate tulude erinevused, mis on ka loomulik ja vajalik. Heaolu seisukohast ei ole aga tähtis mitte ainult palga absoluutne suurus, vaid ka eri töötajate gruppide palga vaherkord, minimaal- ja keskmise palga suhe, keskmise palga kasvu ja tööviljakuse kasvu vaherkord, tulu ühe perekonnaliikme kohta jpm.

Järgnevalt käsitlemegi mõnede töötajaskategooriate palga proportsioonide muutumist minevikus ja põhilisi arengutendentse tulevikus.

2. Keskmise palga kasv ja palgaproportsioonide täiustamine

Heaolu tõstmise ja reaaltulude suurendamise tähtsaks teguriks jääb veel kauaks ajaks töö eest saadud tulude, eeskätt keskmise palga kasv. Kuid viimane võib toimuda vaid teatud kindlas vahekorras tööviljakuse ja toodangu mahu kasvuga, s.t. tööviljakuse tõusu tulemusena loodud

Töövilkajuse kasvu ja keskmise palga kasvu vahekord
Eesti NSV põhilistes rahvamajandusharudes (%)*

	1961— 1979	sealhulgas			
		1961— 1965	1966— 1970	1971— 1975	1976— 1979
Töövilkajuse kasvutempo					
tööstuses	278	128	139	136	114
põllumajanduses (ühiskondlik sektor)	301	138	142	136	113
ehituses	221	132	125	126	107
Keskmise palga (töötasu) kasvutempo					
tööstuses	216	116	137	118	116
põllumajanduses					
töölised ja teenistujad	295	129	156	132	111
kolhoosnikud	474	162	187	135	117
ehituses	233	126	141	121	109
Keskmise palga kasv iga töövilkajuse kasvu protsendi kohta					
tööstuses	0,65	0,57	0,95	0,50	1,14
põllumajanduses					
sovhoosides jt. riiklikes majandis	0,97	0,76	1,33	0,89	0,85
kolhoosides	1,86	1,63	2,07	0,97	1,31
ehituses	1,10	0,81	1,64	0,81	1,29

* [3, lk. 41, 43, 45, 46, 146, 199; 4, lk. 169, 228]

lisaallika arvel. Seejuures peab töövilkajuse tõus üldjuhul ennetama keskmise palga kasvu tagamiseks laiendatud taastootmist ja sellele vastavat mittetootmissfääri arengut.

Vaatleme nüüd, milline on olnud töövilkajuse ja keskmise palga kasvu vahekord Eesti NSV põhilistes rahvamajandusharudes.

Tabelis 1 toodud andmetest ilmneb, et tööstuses on olnud töövilkajuse tõus üldjuhul kõrgem kui keskmise palga kasv (ainult 1976. aastal tõusis töövilkajus 5%, keskmine palk aga 8%, mistõttu keskmise palga kasv ületas töövilkajuse kasvu ka 10. viisaastaku nelja aasta jooksul). Kasvutempode vahekord on aga viisaastakuti olnud erinev. Nii näiteks oli keskmise palga kasvu ja töövilkajuse kasvu vahe 8. viisaastakul tunduvalt väiksem kui 7. ja 9. viisaastakul. Et viimati nimetatud viisaastakul jäi palga kasv töövilkajuse kasvust liiga palju maha, ei soodustanud see enam vajalikul määral majanduse arengut. Seetõttu tuli järgmistel aastatel võtta meetmeid töövilkajuse tõusu stimuleerimiseks, sealhulgas keskmise palga tõstmiseks ja premiaalsüsteemi täiustamiseks.

Põllumajanduses ja ehituses on olukord olnud vastupidine: keskmise palga tõus on kogu vaadeldud ajavahemikus kas ületanud töövilkajuse kasvu või olnud sellele lähedane. Eriti selgesti ilmneb see suund põllumajanduskolhoosides, kus aastail 1961—1979 tuli iga töövilkajuse kasvu protsendi kohta 1,86% keskmise töötasu kasvu. Üldiselt ei saa niisugust tendentsi heaks kiita, kuigi mõnel juhul on see õigustatud. Selle küsimuse juurde pöördume edaspidi tagasi.

NLKP 24. ja 25. kongress nägid ette palgakorralduse edasise täiustamise. Muu hulgas määrati kindlaks, et minimaalpalku ja keskmisepalgaliste töötajate palgamäärasid tuleb tõsta palga keskmisest kasvust kiiremini ning samaaegselt parandada palgaproportsioone rahvamajandusharuti. Vaatleme mõnede palgaproportsioonide dünaamikat Eesti NSV näidete alusel tabelite 2 ja 3 vahendusel.

Kui üldiselt on tööliste ja teenistujate keskmine palk ning kolhoosnikute keskmine töötasu kiiresti kasvanud — 19 aasta jooksul vastavalt 2,2 ja 4,7 korda (tab. 2) —, siis hälve keskmisest on ühtedes rahvamajandusharudes vähenenud, teistes veelgi suurenenud.

Mõnede rahvamajandusharude tööliste ja teenistujate keskmise kuupalga ning kõigi tööliste ja teenistujate keskmise kuupalga suhe Eesti NSV-s (%)*

	1960	1965	1970	1975	1979	Kasvutempo	
						1961—1979	1971—1979
Töölised ja teenistujad kokku sealhulgas:	100	100	100	100	100	220	133
tööstus (tootmispersonal)	113,1	107,2	108,4	107,9	110,9	216	136
põllumajandus	76,7	81,3	93,4	104,8	102,6	295	146
ehitus	114,9	118,2	123,4	125,9	121,4	233	131
kaubandus ja ühiskondlik toitlustamine	75,6	81,0	76,5	71,7	70,8	206	123
elamu- ja kommunaalmajandus ning elutarbeline teenindamine	73,6	78,3	78,8	79,3	79,6	238	135
tervishoid, kehakultuur, sotsiaalkindlustus ja -hooldus	74,2	83,5	73,7	69,6	69,2	205	125
haridus	93,2	100,3	81,8	81,5	77,0	182	125
kultuur	64,8	79,8	71,5	68,5	67,1	228	125
Peale selle:							
kolhoosnikute keskmine kuutöötasu põllumajanduskolhoosides	51,0	67,6	93,3	106,4	110,0	474	157

* [3, lk. 146, 199, 200; 4, lk. 169, 228, 229].

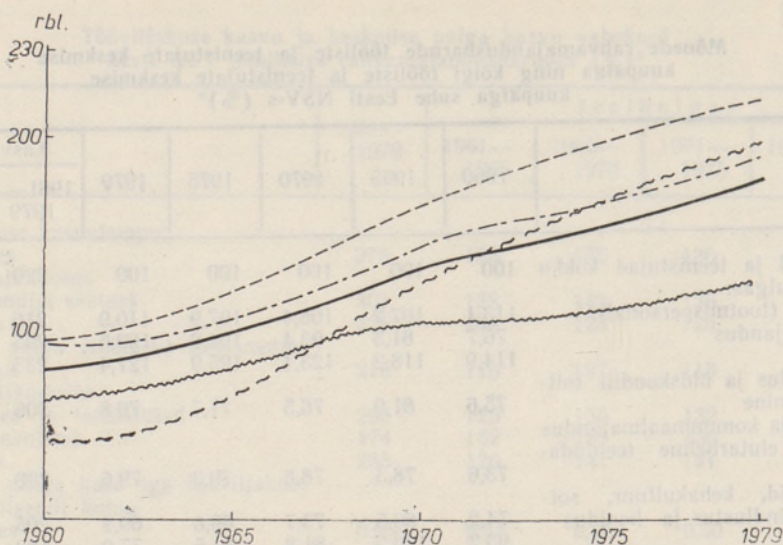
1960. aastate alguse suured erinevused kõigi tööliste ja teenistujate ning põllumajandustöötajate palgade vahel on täielikult likvideeritud. Nii moodustas põllumajanduses rakendatud tööliste ja teenistujate keskmine kuupalk 1960. aastal 77% ning kolhoosnikute keskmine kuutöötasu vaid 51% kõigi tööliste ja teenistujate keskmisest kuupalgast, 1979. aastal vastavalt juba 103 ning 110%. Keskmine palk (töötasu) ühtlustus ka põllumajandustöötajate erinevates sotsiaalsetes gruppides ja on nüüd ligilähedane tööstustöötajate palgale. Samal ajal oli keskmise palga kasv nimetatud kategooriate töötajatel vägagi erinev (tab. 2).

Ehitajate keskmine kuupalk on olnud kõigi tööliste ja teenistujate omast pidevalt kõrgem — aastail 1970—1975 23—26%.

Mittetootmissfääri töötajate palk on olnud kõigi tööliste ja teenistujate keskmisest palgast tunduvalt madalam. Diferents oli eriti suur 1960. aastail, vähenes 7. viisaastaku lõpuks³ ning on pärast seda jällegi kasvanud: 1979. aastal moodustas mittetootmissfääri harude töötajate keskmine kuupalk 67—77% kõigi tööliste ja teenistujate keskmisest kuupalgast. Erandiks on elamu- ja kommunaalmajanduse ning elutarbelise teenindamise töötajate palk, mille erinevus kõigi tööliste ja teenistujate keskmisest palgast ei ole pärast 1965. aastat vähenenud ja mis 1979. aastal moodustas viimasest ligi 80%.

Keskliste palgade diferentsi võib täheldada ka tööstusharuti. Kõrgem on palk näiteks kala-, põlevkivi- ning masina- ja metallitööstuses, madalam kerge-, eriti õmblustööstuses. Viimastel viisaastakutel ei ole aga diferents enam suurenenud, mõnede tööstusharude vahel on see pigem vähenenud. Erandiks on kalatööstuse suhe teiste tööstusharu-

³ Mittetootmissfääri töötajate palga mõningane lähenemine tööliste ja teenistujate keskmisele palgale (hariduses isegi täieliku vastavuseni) 7. viisaastaku lõpus johtus valituse otsusega aastail 1964—1965 teostatud palgade korrastamisest, millega tõsteti teenindussfääri töötajate palku 15—25%, sealhulgas haridus- ja ühiskondliku toitlustamise süsteemis keskmiselt 25 ja tervishoius keskmiselt 23%.

Tööstuses (---), ehituses (-·-·-), kaubanduses ja ühiskondlikus toitlustamises (~~~~) rakendatud tööliste ja teenistujate keskmise kuupalga ning kolhoosnike (~ ~ ~) keskmise kuutöötasu hälve kõigi tööliste ja teenistujate keskmisest kuupalgast (—).

dega. Kaluri keskmine kuusissetulek, mis on kasvanud eriti kiiresti (aastail 1961—1979 ligi 3,4 korda), ületas 1960. aastal tööliste ja teenistujate keskmise kuupalga vaid 1,18 korda, 1979. aastal aga rohkem kui 1,8 korda, tööstustöötajate keskmise kuupalga vastavalt 1,04 ja 1,63 korda [3, lk. 149, 199; 4, lk. 173, 228].

Veel tuleks märkida diferentsi tööstustöötajate erinevate kategooriate palkades. Nii oli aastail 1960—1965 tööliste ja insener-tehnilise personali palkade erinevus viimaste kasuks ulatuslik. Nüüd on diferents vähenenud ja mõnes tööstusharus ei ole see enam kuigi oluline. Tööstustöötajate keskmisest palgast on teenistujate palgad madalamad.

Andes hinnangut palkade diferentseerituse dünaamikale viimastel viisaastakutel, täheldagem kõigepealt, et pärast 1965. aastat on erinevus üldjuhul süvenenud. See ilmneb ka jooniselt, kus on iseloomustatud mõnede rahvamajandusharude töötajate palga erinevust kõigi tööliste ja teenistujate keskmisest kuupalgast. Erandiks on vaid põllumajanduses rakendatud tööliste ja teenistujate palk ning kolhoosnike töötasu, mis on lähenenud tööliste ja teenistujate keskmisele palgale.

Palkade diferentseerituse süvenemisest annab tunnistust ka keskmise ja minimaalpalga vahekorra dünaamika (tab. 3): kui aastail 1961—

Tabel 3

Tööliste ja teenistujate keskmise ja minimaalpalga vahekord

		1961—1965	1966—1970	1971—1979
Kuupalk perioodi lõpus (rbl.)	keskmine	99,9	135,3	180,3
	minimaalne	40—45	60	70
Kasvutempo perioodil (%)	keskmine	122,0	135,4	133,3
	minimaalne	128,6—	133,3—	116,7
		148,1	150,0	
Keskmise ja minimaalpalga vahekord (korda)		2,22—2,5	2,26	2,58

1970 ületas keskmine palk minimaalse 2,2—2,5 korda, siis ajavahemikus 1971—1979 juba ligi 2,6 korda.

Tootmise majandusliku efektiivsuse ja töötajate heaolu seisukohast tuleb põllumajandustöötajate palkade lähenemist tööliste ja teenistujate keskmisele ning tööstustöötajate palgale pidada positiivseks. Sellest järeldub, et vajaduste rahuldamise peamine allikas on mõnedes sotsiaalsetes gruppides (töölised ja teenistujad ning kolhoosnikud, linna- ja maatöötajad) suuruse poolest lähedane. Sissetulekute lähenemine on aga üks peamisi sotsiaal-majanduslike tingimuste ühtlustumise ning linna ja maa vaheliste oluliste erinevuste kadumise eeldusi. Ka on sel nähtusel küllalt suur kaal kaadri voolavuse, eeskätt maalt linna siirdumise piiramisel. Linna omadega võrdsed või isegi paremad teenimisvõimalused maal on noortele märkimisväärseks ajendiks, et valida põllumajanduslik elukutse ja hakata sel alal tööle. Siin on ka põhjused — madal palga algtase ja vajadus põllumajanduse arengut stimuleerida —, miks põllumajanduses kasvas eelmistel viisaastakutel palk (töötasu) kiiremini kui tööviljakus.

Et ehitus on väga tähtis rahvamajandusharu ja töö seal kohati raske, siis on ehitajate mõnevõrra kõrgem palk, võrreldes tööliste ja teenistujate keskmise palgaga, ilmselt seaduspärane. Kuid võttes arvesse praeguseks kujunenud tööstus-, põllumajandus- ja ehitustöötajate palga taset ning vahekorda, peaks palk edaspidi ka põllumajanduses ja ehituses kasvama kindlas vahekorras tööviljakuse kasvuga, s. o. olema viimastest madalam.

Palgaproportsioonide parandamine ei ole senini olnud järjekindel. Sellest annavad tunnistust, nagu juba eespool selgus, diferentsi suurenemine tootmis- ja mittetootmissfääri töötajate palkade vahel ning keskmise ja minimaalpalga vahel, samuti liiga väike erinevus tööliste ja insener-tehnilise personali palkade vahel.

Ülaltoodust nähtub, et palkade erinevuse ulatus on üks olulisemaid jaotussuhete probleeme. Praegu mõjutavad palga diferentsi mitmed, mõnikord vastandlikudki tegurid, mida kõiki tuleb arvestada. Palka ei tohi aga muuta suvaliselt. Igasugune palga kasv peab stimuleerima huvi töö tulemuste vastu, s. t. olema suunatud elav- ja asjastatud töö kokkuhoiule, sealhulgas tööviljakuse tõstmisele, omahinna, materjali- ja fondimahukuse alandamisele ning toodangu kvaliteedi parandamisele. Tänapäeval mõjutab palga kasvu tootmise iseloom, selle kõrge intensiivsus. Tootmise mehhaniseerimine ja automatiseerimine, uue tehnika loomine ja kasutuselevõtt nõuavad kvalifitseeritud kaadrit. Töötajate eriharidusliku taseme tõstmine eeldab palga mõningast tõusu — vastasel korral kaoks huvi omandada kõrget kvalifikatsiooni vajavat eriala. Palga kasvu katteallika peab looma aga mehhaniseerimise ja automatiseerimisega kaasnev tööviljakuse tõus.

Erilist tähelepanu tuleks arenenud sotsialismi ajal pöörata keskmisest palgast madalamatele, eriti minimaalpalkadele. Nagu teada, tõuseb elanike vajaduste üldise kasvuga ka vajaduste madalaim määr, mille rahuldamine peab ühiskondlikest tarbimisfondidest saadavate vahendite kõrval tagama minimaalpalk. Järelikult eeldab madalapalgaliste töötajate tulude suurenemine ja heaolu kasv minimaalpalga pidevat tõusu. Teiste sõnadega: minimaalpalga kasvu üheks arvestatavaks teguriks peaks kujunema üldise sotsiaal-majandusliku arengu taseme tõus.

Arvestada tuleb ka seda, et Eesti NSV-s, kus tööjõu kasutamine on praegu keeruline — töökohtade arv ületab töötajate arvu —, on valdavalt täitmata madalapalgalised töökohad (haiglates on puudu sanitaridest, vahel ka õdedest, kaubanduses pakkijatest ja kaalujatest, teeninduses tööde vormistajatest-vastuvõtjatest, väljaandjatest, kassapidajatest jne.). See on ka loomulik. Teatavasti püüdleb inimene oma elutin-

gimuste parandamise poole. Selleks tõstab ta kvalifikatsiooni ja taotleb kõrgemapalgalist töökohta. Tavaliselt osutubki see töökohtade ja töötajate arvu tasakaalustamatuse korral võimalikuks. Tööjõu kasutamises tekkinud negatiivsete tendentside kõrvaldamisel on muude tegurite⁴ seas küllalt oluline minimaalpalga suurendamine. See kergendaks mõneti teenindussfääri vakantsete kohtade täitmist nii tööviljakuse tõusu tulemusena tootmisest vabaneva kui ka rahvamajandusse juurdetuleva tööjõuga.

Miinumipalga suurendamist eesmärgiks seades ei tuleks ühtlasi tõkkeid seada kõrgete palkade ülemmääradele, kui tööviljakuse tõus loob katteallika palga kasvuks. Sellisel juhul on tagatud ka ühiskondlikest tarbimisfondidest tehtavate väljamaksete ja soodustuste kasv ning laiendatud taastootmise areng.

Et palgakorralduses tekkivaid disproportsioone kõrvaldada ja teda konkreetsetes tingimustes täiustada, on vaja palgasüsteemi riiklikku reguleerimist. Partei ja valitsus ongi kavandanud uued abinõud, millest lähtudes peavad oma initsiatiivi ilmutama kõik ettevõtted, asutused jm. organisatsioonid.

Palgakorralduse tendentsid peaksid olema kooskõlas eelkõige kahe eesmärgiga, millele juhiti tähelepanu NLKP 26. kongressil ja mis kajastuvad NSV Liidu majandusliku ja sotsiaalse arengu põhisuundades aastaks 1981—1985 ning ajavahemikuks kuni 1990. aastani.

Et kohati on keskmise palga kasvu ning toodangu mahu ja tööviljakuse kasvu vaheline seos olnud nõrk, on põhisuundades eelkõige rõhutatud vajadust viia nii palk kui ka preemiad senisest suuremasse sõltuvusse kollektiivi ja iga töötaja töö lõpptulemusest, suurendada palga stimuleerivat osa tööviljakuse tõstmisel, toodangu kvaliteedi parandamisel ning igat liiki ressursside säästmisel, täiustada töö tariifisüsteemi ja normeerimist. Selleks seatakse sisse toodangu ühe rubla kohta tuleva töötasu pikaajalised normatiivid. Nendest kinnipidamine võimaldab tasustamisel arvestada töötajate erinevat kvalifikatsiooni ning vältida erineva raskuse ja keerukusega töö tasustamise ühtlustamist. Samal ajal on välistatud võimalus, et palk tõuseb tööviljakusest kiiremini; tööviljakus kujuneb aga palga kasvu stiimuliks, s. t. takistatud ei ole ka kõrgema palga edasine tõus.

Põhisuundades on käesolevaks viisaastakuks sätestatud kindel keskmise palga kasvu ja tööviljakuse kasvu vahekord. Nii on iga ühiskondliku töö viljakuse kasvu protsendi kohta kavandatud suurendada tööliste ja teenistujate palka keskmiselt 0,76—0,80% ning põllumajanduslikes majandites kolhoosniku keskmist töötasu iga tööviljakuse kasvu protsendi kohta põllumajanduses 0,91—0,92%.

Teiseks on põhisuundades ette nähtud, et vastavuses võimaluste kujunemise ja ressursside kogunemisega tuleb järk-järgult suurendada minimaalpalga 80 rublani kuus ning tõsta tööliste ja teenistujate palgamäärasid ja ametipalku, eelkõige rahvamajanduse tootmisharudes. On rõhutatud vajadust vähendada käsitsi- ja vähe kvalifitseeritud tööd, tõsta töötajate kvalifikatsiooni ning ühitada kutsealasid. See võimaldab saada paremaid töötulemusi ning kiirendab samal ajal madalalpalgaliste töötajate palga kasvu.

Peale selle on kavandatud meetmeid palga reguleerimiseks piirkonniti, mõnedes tootmisharudes, öötöö korral jms. Kokku on uutele palkade kõrgendamise abinõudele kavas 1985. aastal eraldada umbes 10 miljardit rubla, mis on suur panus heaolu edasiseks kasvuks.

⁴ Põhiliseks teguriks jääb tööviljakuse kasv tootmises. Seda tuleb taotleda käsitsitöö vähendamise, töö tehnilise varustatuse ning töötajate ettevalmistamise parandamise jms. teel, mis tööjõu suhtelise ja absoluutse kokkuhoiu tulemusena võimaldavad tootmisest vabastada töötajaid teenindussfääri jaoks.

3. Väljamaksud ühiskondlikest tarbimisfondidest ja nende arengutendentsid

Sotsialistlikus ühiskonnas luuakse ühiskondlikud tarbimisfondid elanike vajaduste paremaks rahuldamiseks; väljamakseid ja soodustusi neist fondidest tehakse kas sõltuvalt varasemast tööpanusest (haigusabirahad, pensionid) või töö hulgast ja kvaliteedist sõltumata (haridus- ja tervishoiukulud, elamufondi korrashoid jm.).

Ühiskondlike tarbimisfondide kaudu viiakse ellu ka ühiskonna erinevate sotsiaalsete gruppide olmeolude ühtlustamise poliitikat. Asi on selles, et ühesugune palk ei taga perekondade ühesugust kindlustatust, kui ülalpeetavate või töötajate arv neis on erinev. Nii võivad kõrgepalgaliste perekonnad, kus on palju ülalpeetavaid, olla isegi madalamapalgaliste perekondadega võrreldes vähem kindlustatud, ja vastupidi. Ühiskondlike tarbimisfondide olulisi funktsioone ongi vähendada erinevast ülalpeetavate arvust tingitud ühe perekonnaliikme kohta tulevate tulude erinevust. Nimelt ei saa kõik inimesed samaaegselt kasutada ühiskondlikke tarbimisfonde võrdsetel alustel. Üldjuhul saavad neist fondidest enam vahendeid niisugused perekonnad, kus ülalpeetavaid (lapsi, pensionäre) on rohkem.

Tänapäeval on ühiskondlike tarbimisfondide struktuur mitmekesine. Need vahendid jaotatakse kas rahana individuaalseks tarbimiseks (pensionid, stipendiumid jm.) või nii tasuta (õppimiseks, meditsiiniliseks teenindamiseks jm.) kui ka soodustatud tingimustel teenustena (elamufondi korrashoiuks, lastesõimede ja -aedade ülalpidamiseks jm.). Otsuste järgi jagunevad ühiskondlike tarbimisfondide vahendid haridusele (noore põlvkonna kasvatamiseks ja kaadri väljaõpetamiseks), tervishoiule ja kehakultuurile ning sotsiaalkindlustusele ja -hooldusele kulutatavaiks. Peale selle makstakse ühiskondlikest tarbimisfondidest töötajate puhkusetasud ja osa ühekordseid preemiaid (väljaspool palgafondi), kaetakse elanike kultuurilise teenindamise ja elamufondi kasutamisega seotud kulud (viimastest see osa, mida ei kompenseeri madal korteriüür).

Vaatleme nüüd vahendite kasutamise otstarbe järgi kujunenud ühiskondlike tarbimisfondide struktuuri dünaamikat (agregeeritud kujul) Eesti NSV-s viimase paarikümne aasta jooksul. Tabelist 4 nähtub, et pikema aja jooksul on haridusele, tervishoiule ja kehakultuurile ning sotsiaalkindlustusele ja -hooldusele tehtud kulutused kõigest ühiskondli-

Tabel 4

Ühiskondlike tarbimisfondide struktuuri dünaamika ja kasvutempo Eesti NSV-s (%)*

	Struktuur					Kasvutempo	
	1960	1965	1970	1975	1979	1961—1979	1971—1979
Väljamaksud ja soodustused kokku (milj. rbl.)	100	100	100	100	100	407	165
sealhulgas kulud							
haridusele	28,5	28,6	28,0	25,7	25,0	357	147
tervishoiule ja kehakultuurile	18,6	16,0	14,4	13,1	13,2	289	150
sotsiaalkindlustusele ja -hooldusele	33,1	34,6	37,1	40,5	42,2	518	187
sellest							
pensionidele	23,7	26,1	25,4	29,1	30,6	526	198
Väljamaksud ja soodustused ühe elaniku kohta (rbl.)	160,3	234,4	352,9	446,9	539,0	336	153

* [3, lk. 211; 4, lk. 245]

kest tarbimisfondidest moodustanud umbes 4/5, muuks otstarbeks on kulutatud 1/5, Samal ajal on oluliselt muutunud nimetatud kululiikide sisemine struktuur: hariduskulude osakaal on vähenenud 3,5%, tervishoiu- ja kehakultuurikulude osakaal 5,4% võrra, sotsiaalkindlustus- ja -hoolduskulude osa aga tõusnud 9,1% võrra. Viimaste eriti kiire kasv tulenes pensionilise kindlustatuse madalast tasemest vaadeldava perioodi algul ja pensionäride arvu kiirest kasvust (pensionäride arv suurenes 19 aasta jooksul ligi 2,3 korda, tõusis keskmine pensionimäär). Samal ajal, eriti aga kahel viimasel viisaastakul, on jõudsalt kasvanud ka haridus- ning tervishoiu- ja kehakultuurikulud: kui näiteks aastail 1971—1979 suurenes kogu vabariigis kasutatav rahvatulu 48%, siis riigieelarve kulutused haridusele ning tervishoiule ja kehakultuurile kasvasid vastavalt 58 ja 72% [3, lk. 208, 321].

Tulevikus laienevad ühiskondlike tarbimisfondide funktsioonid veelgi, mitmekesistub kulude struktuur, kiireneb nende kasv elanike kõigi tulude ja sissetulekute keskmise kasvuga võrreldes. 11. viisaastakul rakendatakse NSV Liidus ühiskondlike tarbimisfondide kaudu mitmeid uusi heaolu tõstmise abinõusid. Kasvab väljamaksete ja soodustuste maht ühe elaniku kohta. Kui 1979. aastal moodustasid ühiskondlikud tarbimisfondid NSV Liidus 110,2 miljardit rubla ehk 418 rubla ühe elaniku kohta [5, lk. 409], siis 1985. aastaks on kavandatud suurendada neid fonde 138 miljardi rublani, s. o. 2000 rublani neljaliikmelise perekonna ehk keskmiselt 500 rublani ühe elaniku kohta.

Sotsiaalprogrammi realiseerimiseks on juba 1981. aastal vastu võetud kaks NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu ühismäärust.⁵ Nendes ettenähtud lisaabinõudel on kaks põhilist eesmärki: lastega perekondadele osutatava riikliku abi laiendamine ning pensionäride sissetulekute suurendamine ja nende materiaalse olukorra parandamine. Mõlema kohta paar näidet.

Juba alates 1981. aastast hakatakse emadele etapiviisiliselt maa piirkondade kaupa sisse seadma osalise palgaga puhkust kuni lapse üheaastaseks saamiseni. Ühtlasi pikendatakse lisapuhkust töötasu säilitamata kuni lapse poolteiseaastaseks saamiseni. Jätkub lasteaedade ja -sõimede, pikapäevakoolide jm. lasteasutuste võrgu arendamine, kusjuures kiirem arengutempo on kavandatud piirkondades, kus naiste tööhõive on kõrge. Teatavasti kuulub nende hulka ka Eesti.

Sotsiaalhooldussüsteemi täiustamiseks on ette nähtud suurendada 11. viisaastakul tööliste ja teenistujate minimaalset vanusepensioni 50 rublani kuus, tõstes ühtlasi invaliidsus- ja toitjakaotuspensioni alammäära. Kolhoosiliikmete minimaalset vanusepensioni suurendatakse 40 rublani kuus. Vaadatakse läbi ja tõstetakse enam kui kümme aastat tagasi kinnitatud tööliste ja teenistujate pensionimäärad praegu analoogilise kvalifikatsiooniga töötajatele makstavate pensionidega ligilähedasele tasemele.

Peale selle võeti juba kongressieelsel perioodil vastu otsus suurendada 11. viisaastakul tööliste ja teenistujate teatud kategooriatele makstavat vanusepensioni lisandit 10%-lt 20%-ni või 10% piires üle ettenähtud pensioni maksimaalmäära. Seda hakatakse maksma alates 1. jaanuarist 1983.

Kasvavad väljamaksed abirahadeks, vanade- ja invaliididekodude rajamise ning ülalpidamise kulud.

Nendel abinõudel, s.t. lastega perekondadele osutatava riikliku abi tõhustamisel ja elanike sotsiaalhoolduse edasisel parandamisel, on suur praktiline tähtsus perekonna sissetulekute, eriti aga iga perekonnaliikme kohta tuleva reaaltulu suurendamisel. Nimelt läheb sel juhul kogu assig-

⁵ Määrused «Abinõudest riikliku abi suurendamiseks lastega perekondadele» ja «Abinõudest elanike sotsiaalhoolduse edasiseks parandamiseks».

neeritud summa (erinevalt teistest reaaltulude suurendamise moodustest⁶) ülalpeetavatega, s. o. laste või pensionäridega perekondadele.

Stabiilse tempoga suurenevad tulevikus ka hariduskulud. Nende senist kiiret kasvu on põhjustanud üleminek täielikule keskharidusele. Edaspidi on ette nähtud üldhariduskoolide süsteemi veelgi edendada; vähendada teise vahetuse osakaalu, jätkata aineklasside sisseseadmist ja täiustamist. Suureneb ka tasuta õpikute osakaal (praegu antakse neid meie vabariigis I—VIII klassini). Suhteliselt uue, kuid kiiresti kasvava kululiigi moodustab paljudes koolides sisseseatud õpilaste tasuta lõuna. Maal võtavad niisuguseid kulusid üha sagedamini enda kanda põllumajanduslikud ühismajandid.

Et nüüdisaja tootmine eeldab kvalifitseeritud kaadri olemasolu, kasvab ka edaspidi kõrg- ja keskeriharidusega spetsialistide arv, millega samuti lisanduvad hariduskulud.

Meditsiinilise teenindamise osas on meie vabariigis viimastel aastatel palju tehtud, näiteks arstide arvu poolest 10 000 elaniku kohta oleme liiduvabariikide seas Gruusia ja Läti järel kolmandal kohal. On ehitatud uusi, ajakohaseid haiglaid ja restaureeritud olemasolevaid. Sellele vaatamata oleme haiglakohtade arvu poolest (10 000 elaniku kohta) NSV Liidu keskmisest tasemest veel allpool. Seetõttu on vaja ka edaspidi intensiivselt täiustada tervishoiu materiaalsel baasilaiendamaks nii üldkui ka eriotstarbelise haiglaravi võimalusi. Kvaliteetset arstiabi tuleb Eestis tunduvalt tõhustada ka seetõttu, et meil on kõrge tööhõive ja suur eakate inimeste osakaal. See nõuab kõigepealt polikliinikute, dispanserite ja ambulatooriumide töö parandamist, kuid samuti haiglavõrgu laiendamist ja täiustamist.

See kõik eeldab muidki meetmeid. Nii on 11. viisaastakul ette nähtud suurendada meditsiinitööstuse toodangu (sealhulgas ajakohaste meditsiiniseadmete) väljalaset umbes 1,4 korda, luua ja hakata tootma uusi, efektiivsemaid ravimeid, tõhustada dispanserimist jms. Kuid tervishoiualase töö parandamisel võivad palju ära teha ka tootmisettevõtted oma vahenditega. Kogemused on näidanud, et ettevõtetes, kus on omad arstipunktid (ambulatooriumid), väheneb nii administratsiooni loalpuudumiste kui ka haiguspäevade arv.

Kiiresti kasvavad ka muud ühiskondlikest tarbimisfondidest tehtavad kulutused ja väljamaksud. Nii näiteks eeldab elamispinna laiendamine kasvavaid elamute eksploatatsioonikulusid, mille allikaks meil suures osas on ühiskondlike tarbimisfondide vahendid. Keskmise palga kasvuga suureneb tööliste ja teenistujate puhkusetasu, mis juba 1979. aastal oli meie vabariigis ühe töötaja kohta 144 rubla [3, lk. 212]. Tekkinud on mõned uued olmekulud. Näiteks on laialt hakanud levima põllutöölise tasuta toitlustamine kiiretel tööperioodidel. Paljude ettevõtete juurde on moodustatud olmeteeninduspunktid, kus töötajaid teenindatakse tasuta või osalise tasu eest ettevõtete vahendite arvel.

Praktika on näidanud, et mida aktiivsemalt ettevõtted osalevad lasteaedade ja puhkeasutuste ülalpidamises, kaadri väljaõpetamises, elamute ehitamises ja remondis, meditsiinilises teenindamises, kehakultuuri edendamises jm. sotsiaal-kultuuriliste olude parandamises, seda paremini on nad kindlustatud kvalifitseeritud töötajatega. Neis ettevõtteis väheneb tööjõu voolavus, nad ei kannata töötajate puuduse all, tööviljakuse ja kogutoodangu kasvutempo on stabiilsemad, järelkult tootmise efektiiv-

⁶ Muud reaaltulude suurendamise teed ei pruugi alati eelistingimusil rohkendada vähekindlustatud, s. t. paljude ülalpeetavatega perekondade sissetulekuid. Näiteks nominaalpalga tõstmisest saab muude võrdsete tingimuste korral eelkõige tulu suurema töötajate, mitte aga ülalpeetavate arvuga perekond. Ka toidu- ja tööstuskaupade hindade alandamine on üldjuhul kasulikum hästikindlustatud perekondadele. Näiteks võivad viimased saada hindade alandamisest arvestuste kohaselt kuni 1,7 korda enam kasu kui vähekindlustatud perekonnad [6, lk. 83].

sus kõrgem ning töö- ja olmeolud paremad. Kõiges selles avaldub ka jaotussuhete täiustamise mõju.

*

Kokkuvõtteks. Sotsialistliku rahvamajanduse planeerimise keerukamaid küsimusi on ratsionaalse vahekorra kehtestamine palgafondi ja ühiskondlike tarbimisfondide vahel ning nende sisemiste proportsioonide täiustamine.

Palgakorralduse kõige tähtsam ülesanne käesoleval viisaastakul on viia iga töötaja palk täielikku sõltuvusse töö lõpptulemusest, stimuleerida tööviljakuse kasvu ja selle baasil tagada palga, eriti madalate palgade edasine tõus.

Ühiskondlike tarbimisfondide oluline funktsioon 11. viisaastakul on hariduse ja tervishoiu edendamise kõrval laiendada riiklikku abi lastega perekondadele ning täiustada sotsiaalkindlustus- ja hooldussüsteemi suurendamiseks eeskätt vähekindlustatud perekondade reaaltulu.

KIRJANDUS

1. Brežnev, L. NLKP Keskkomitee aruanne Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXVI kongressile ning partei järjekordsed ülesanded sise- ja välispoliitika valdkonnas. Tallinn, 1981.
2. Kukke, L. Sotsiaal-majandusliku arengu põhijooni (Eesti NSV näidetel). — ENSV TA Toim. Ühisk., 1981, nr. 2.
3. Eesti NSV rahvamajandus 1979. aastal. Statistika aastaraamat. Tallinn, 1980.
4. Eesti NSV rahvamajandus 1975. aastal. Statistika aastaraamat. Tallinn, 1976.
5. Народное хозяйство СССР в 1979 г. Статистический ежегодник. М., 1980.
6. Карапетян А. Доходы и потребление населения СССР. М., 1980.

Esitanud A. Kõörna

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Majanduse Instituut*

Toimetusse saabunud
12. VI 1981

Л. КУККЕ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОТНОШЕНИЙ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ И РОСТ БЛАГОСОСТОЯНИЯ

Один из сложных вопросов планирования социалистического народного хозяйства заключается в установлении рационального соотношения между фондом заработной платы и общественными фондами потребления, а также в совершенствовании их внутренних пропорций. Главная задача упорядочения заработной платы в настоящей пятилетке состоит в приведении в полную зависимость от конечного результата труда заработной платы каждого работающего и на этой базе обеспечении дальнейшего роста заработной платы, особенно у категории низкооплачиваемых работников. Существенной функцией общественных фондов потребления в XI пятилетке наряду с развитием системы образования и здравоохранения является увеличение государственной помощи семьям, имеющим детей, и совершенствование системы социального обеспечения прежде всего путем повышения реальных доходов малообеспеченных семей.

*Институт экономики
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
12/VI 1981

IMPROVEMENT OF DISTRIBUTION RELATIONS AND GROWTH OF WELFARE

A complicated problem in the planning of socialist national economy is to establish a rational relationship between the wages and public consumption funds and to improve their internal proportions.

During the current five-year-plan period the most important tasks of the wage regulation are to bring the wages of each worker into full harmony with the final result of his or her work, provide incentives to the growth of labour productivity, and, on its basis, guarantee a further rise of wages, especially low ones.

Besides furthering education and health care, a major function of public consumption funds in the 11th five-year-plan period is to increase state assistance to families with children and improve the system of social insurance and social maintenance, so as to raise, above all, the income of lower-income brackets.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of Economics*

Received
June 12, 1981